MAI E AUTORUL RELEVANT PENTRU OPERĂ?

Autor: Ilinca Bernea | 18 iunie 2022

Redacția Syntopic vă propune în această perioadă tema „Despre relația autor-operă și alți demoni”. În acest sens, dorim să îi mulțumim invitatei noastre, Ilinca Bernea, pentru că și-a făcut timp să se gândească la această problemă și să împărtășească cu noi răspunsurile sale la câteva întrebări relevante.

1. Inițial, autorul nu era un element central sau relevant pentru creația literară, ea era considerată produsul unei colectivități, fiind modificată cu fiecare copiere sau povestire. Ulterior, autorul a început să fie profund legat de ideile enunțate în creația sa literară, pentru ca în secolul XX să revenim la o disociere a creatorului de creație. Ce credeți că a influențat această revenire la scindarea operă-autor? Credeți că este o separație care se poate produce pe deplin?

Orice creație literară sau artistică are deopotrivă rădăcini în imaginație și în experiența de viață a autorului, să îi zicem „brută”, deși ea însăși e trecută prin diverse filtre de interpretare, acceptare, asumare sau prin multiple (re)contextualizări afective, prin sita unor elemente ficționale. De aceea, din punctul meu de vedere, termenul contemporan de auto-ficțiune este unul tautologic. Nimeni nu poate depăși limitele universului propriu. Lumea din minte e un matrix, e o simulare complexă a realului, care îmbină elemente din mediul exterior și climatele interioare. Realitatea și ficțiunea, ca și felul în care fiecare dintre noi percepe și concepe lumea, se întrepătrund în planul gândirii și al simțirii conștiente. Orice creație se articulează printr-un limbaj, or acela nu este biografic sau ne-biografic, el e în altă dimensiune decât experiența existențială a oricui… Mintea ficționealizează și scindează, ea e cea care produce practic distincția dintre lume, să zicem, ca obiect intern și lume ca obiect extern. Oricum, tot ceea ce „trăim” e redimensionat și recalibrat prin limbaj, mintea e o fabrică de imagini, idei, ficțiuni și

interpretări ale realului ea însăși. Fiecare dintre noi subzistă mental într-un film interior. Acel film poate fi asociat creației literare sau artistice, care nu e altceva decât o structurare mult mai elaborată a acelui film. Desigur, reformulată estetic și documentată cultural. Existența fiecăruia depășește granițele acestui plan, nu e doar acest film. Suntem și ceea ce nu știm că suntem, de exemplu. Mintea și reprezentările ei sunt doar un aspect al identității fiecăruia, al manifestării sale. Separarea dintre operă și autor e cumva inerent legată de această viziune a existenței individuale ca univers complex care include creația, o precede și o depășește cumva. Indiferent dacă închipuim opera ca „expresie de sine" sau, dimpotrivă, à la Foucault, ca „ieșire din sine", „travesti", creatorul nu e reductibil la creație sau la condiția sa de creator. Nivelul de complexitate al vieții unui om nu poate fi reflectat de nici un limbaj, oricât de elaborat, în fond. Distincția e necesară tocmai pentru că opera e doar o falie a gândirii și simțirii cuiva, iar scindarea dintre ea și autor poate fi concepută și în alte registre: ca separare între domeniul conștienței și inconștient, între gândire și act, între cunoaștere și simțire. Există o doză de inefabil și de mister al trăirii pe care nici un limbaj nu îl poate acoperi. Nimeni nu e doar ceea ce transpune într-un limbaj. În plus, mărul dintr-o pictură nu e tangibil sau comestibil. N-are gust, n-are miros… e doar o formă imaginată și imaginară, opera e o punte între planul mental al autorului și al receptorului. Ceea ce poate fi plăsmuit într-o operă are un conținut prin excelență simbolic, formal. Creația e reprezentare, ea codifică realitatea, nu o conține, e un întreg sistem de aluzii, sugestii, simulări.

2. Legându-ne de întrebarea anterioară, mai surprinde oare creația literară spiritul vremii dacă e atât de legată de individualitatea autorului și nu o creație a unui colectiv anonim?

Individualitatea autorului nu e o insulă exotică și inefabilă, ininteligibilă și absconsă și impenetrabilă altor foruri subiective, suntem aceeași specie, trăim într-o rețea de relații, într-un mediu comun, nimeni nu e într-atât de original în fibra proprie încât să nu exprime, fie și involuntar, chestiuni universal umane. Condiția umană are un fond de manifestări comun pentru toți. O creație care nu e conectată la problemele de fond legate de existență nu cred că poate fi valorizată sau chiar calificată ca atare. Arta și literatura au în primul rând ca miză comunicarea, conectarea dintre suflete și minți. Expresia „de sine" e un aspect secundar. Ea contează, poate, pentru autor, dar configurarea estetică a acesteia primează în ce privește creația, iar această configurare comunică. Altminteri nu vorbim de creație, ci de simplă confesiune.

3. Dacă am considera că, după cum nici noi nu ne putem separa de propria subiectivitate, nici un autor nu ar reuși să facă asta, cum ar trebui să ne

raportăm la creația artistică? Dacă un autor face ceva considerat a fi imoral, este justificat să îi desconsiderăm creația?

Pentru cunoaștere obiectivă avem la dispoziție știința. Menirea literaturii și artei e alta. Ne apropiem de creația subiectivă ca de orice altceva, ca de un oraș, ca de o pădure, ca de o grădină, ca de un anumit fel de mâncare. Fiecare oraș are un suflu și un vibrato proprii, iar compatibilitatea se instituie, ca și în relațiile dintre oameni sau dintre oameni și poezie. E nevoie de ceva mai mult decât de armonia și frumusețea formelor aparente ca să îți sincronizezi pulsul cu cel al locului sau al unei creații. Farmecul nu e suficient nici el. Sunt poeme scrise fabulos la care poți rămâne prea bine opac. Nu ajungi la miezul lor, rămâi undeva la suprafață. Nu orice formă sensibilă ne atinge...

Sunt multe aspecte ale acestei teme. Se poate argumenta, eu nesusținând ideea, că, dacă disocierea dintre ceea ce concepe un autor și modelează creativ și felul în care trăiește este evidentă, opera se salvează singură. E suficient să fie colportoarea unor valori și sensuri care pot fi universal umane.

Lucrurile sunt mai complicate însă. Ce înseamnă imoral? Și, dacă nu doar omul, ci și opera are un conținut „imoral", trebuie anatemizată?

Cărțile lui Bukowski sunt pasibile de a fi considerate pledoarii pentru decadență, n-au nimic virtuos în ele. Cu toate acestea, multora ne-au făcut mintea mai bogată, ne-au deschis mintea...

Să ne gândim, de asemenea, că atunci când o cultură era cucerită sau colonizată de altele, invadatorii se repezeau să ardă cărți, să distrugă temple, să ucidă zei, să conteste sistemul de valori al cuceriților, pe care le considerau „imorale". Așa că, nici ideea că valorile conținute în operă și susținute prin ea sunt „contestabile" nu se prea susține. Cine și din ce perspectivă le contestă? Ceea ce este acceptabil moral într-o societate e inacceptabil în altele... Cuceritorii fac întotdeauna să pară că împreună cu ei, binele a învins. Anatemizează reperele cardinale ale învinșilor. Așadar, e greu de spus și dacă o operă poate fi considerată a avea un conținut „nefast". Sunt cărți foarte controversate, cum ar fi *Lolita* lui Nabokov sau ce a scris de Sade, care pot inspira psihopați, să zicem. Dar nu putem cenzura creația din frică. Consecințele cenzurii ar fi mult mai rele. Sigur că Nabokov era un om admirabil și un existențialist, iar de Sade era un scelerat, nu fac nicio comparație între ei ca persoane. Tot ce scrie de Sade e profund malign, dar există riscul ca niște inși mai bolnavi decât el, aflați la putere, să aibă ideea de a face din „sănătate" prilej de dictatură. Așadar, sunt de părere că nici o operă nu trebuie sancționată, nici atunci când autorul ar fi un canibal dovedit, nici atunci când ea însăși vorbește despre canibalism fără revoltă, sfidând tabuul ancestral. Eu pariez pe discernământul cititorilor, nicidecum pe cenzură și pe concepții morale rigide impuse de pe poziții autoritare.

Să zicem că în Viena secolului XIX scrierile mentorilor mei, Freud și Nietzsche, erau considerate „imorale”. Sau că lucrările lui Egon Schiele ar fi fost complet retrase din circuit, pentru că el a fost arestat și condamnat la închisoare deoarece a pictat minore dezbrăcate. Moștenirea noastră culturală n-ar fi fost infinit mai săracă fără creațiile lor? Freud era om de știință, dar nebunia puterii e mare atunci când se simte amenințată de ceva. Tezele lui clătinau întregul eșafodaj de valori al epocii. Și bine au făcut!

Puterea abuzivă e pusă pe interzis și „legea gravitației” dacă îi pare că îi stă în cale. S-a mai întâmplat.

De aceea, însuși argumentul „imoralității” trebuie chestionat și cercetat.

Imagine: Egon Schiele – The Artist’s sister, Melanie; Sursă: Wikiart